

DOI: 10.31617/3.2023(131)04

УДК 005.334:336.71:(061.1ЄС)

ШУЛЬГА Наталія,

д. е. н., професор, завідувач кафедри
банківської справи
Державного торговельно-економічного
університету

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-2010-5884

n.shulga@knute.edu.ua

SHULGA Nataliya,

Doctor of Science (Economics), Professor,
Head of the Banking Department
State University of Trade and Economics

19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-2010-5884

n.shulga@knute.edu.ua

САВЛУК Сергій,

д. е. н., доцент кафедри банківської справи
Державного торговельно-економічного
університету

вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-4709-6607

s.savluk@knute.edu.ua

SAVLUK Serhii,

Doctor of Science (Economics), Associate
Professor of the Banking Department
State University of Trade and Economics

19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-4709-6607

s.savluk@knute.edu.ua

"ЕКОЛОГІЧНИЙ" РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ БАНКІВ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА СТАЛОГО ФІНАНСУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄС

23 червня 2022 р. прийнято рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі (ЄС), що передбачає трансформацію усіх сфер життєдіяльності нашої країни відповідно до принципів та законодавства Євросоюзу. У цьому контексті важлива роль відводиться дотриманню Україною стандартів екологічних, соціальних та корпоративного управління, а також їх фінансовій підтримці (сталому фінансуванню), які діють у ЄС. Європейська Комісія останнім часом ухвалила низку важливих документів стосовного впровадження у країнах ЄС політики сталого фінансування, ключовим драйвером реалізації якої є налагодження у фінансових установах насамперед банках системи управління кліматичними, соціальними та управлінськими ризиками (Environment, Social та Governance, або ж сфери довкілля, суспільства та управління – ESG-ризиками). Відповідно до підходів Європейського Союзу передбачено: імплементацію "екологічного" ризик-менеджменту в бізнес-стратегії банків; запровадження механізму стрес-тестування ESG-ризиків та визначення їх впливу на капітал; забезпечення транспарентності інформації стосовно "сталого" ризик-менеджменту та інші. Запровадження цих та інших заходів у процес інтегрованого управління ризиками в банках України сприятиме їх поступовій інтеграції в європейську екологічно-фінансову архітектуру. Мета дослідження полягає у виявленні сучасних трендів екологізації

"ENVIRONMENTAL" RISK MANAGEMENT OF BANKS AS A DETERMINANT OF SUSTAINABLE FINANCING IN EU COUNTRIES

On June 23, 2022, a decision was made to give Ukraine the status of a candidate for membership in the European Union (EU), which involves the transformation of all spheres of life in our country in accordance with the principles and legislation of the European Union. In this context, an important role is assigned to Ukraine's compliance with environmental, social and corporate governance standards, as well as their financial support (sustainable financing), which are in effect in the EU. The European Commission has recently adopted a number of important documents related to the implementation of sustainable financing policy in EU member states, the key driver of which is the establishment of climate, social and governance risk management systems in financial institutions, primarily banks (Environment, Social and Governance, or environmental spheres, society and management of ESG risks). In accordance with the approaches of the European Union, it is foreseen the implementation of "ecological" risk management in the business strategy of banks; introduction of a mechanism for stress testing ESG risks and determining their impact on capital; ensuring transparency of information regarding "sustainable" risk management and others. The introduction of these and other measures into the process of integrated risk management in Ukrainian banks will contribute to their gradual integration into the European environmental and financial architecture. The aim of the research is to identify modern trends in the greening of risk

Copyright © 2023, Автор(и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License 4.0 (CC-BY) Міжнародна ліцензія, (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

ризик-менеджменту в банках ЄС, визначенні інструментарію дослідження можливостей і векторів його запровадження у вітчизняну банківську практику. Дослідження базується на методах: теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу, абстрагування, індукції та дедукції. Розкрито ключові положення управління ESG-ризиками, які реалізуються ЄЦБ. Ідентифіковано проблеми "екологічного" ризик-менеджменту у вітчизняних банках та розроблено пропозиції стосовно запровадження найкращої європейської банківської практики в їх діяльність. Визначено, що банки країн – членів ЄС активно реалізують політику сталого фінансування, включаючи управління ESG-ризиками. Для з'ясування ступеня реалізації "екологічного" ризик-менеджменту в проєкції політики сталого фінансування банків України запропоновано анкету за трьома аналітичними блоками питань, відповіді на які дозволять визначити їх відношення як до власних, так і до клієнтських ESG-ризиків; виявити наміри стосовно різних форм банківської підтримки екологічного відродження країни та вирішення кліматичних, екологічних і соціальних проблем суспільства.

Ключові слова: кліматичні, екологічні та управлінські ризики; екологічний ризик-менеджмент, банк, наглядові органи, ESG-ризики.

management in EU banks, to determine the tools for researching opportunities and the vectors of its introduction into domestic banking practice. The research is based on the following methods of scientific knowledge as: theoretical generalization, analysis, synthesis, abstraction, induction and deduction. As a result of research the key provisions of ESG risk which are implemented by the ECB and European banks, are revealed. The problems of "ecological" risk management in domestic banks were identified and proposals regarding the introduction of the best European banking practices in their activities were developed. It is revealed that banks of EU countries are actively implementing sustainable financing policies, including ESG risk management. In order to find out the degree of implementation of "ecological" risk management in the projection of the sustainable financing policy of Ukrainian banks, a questionnaire is proposed for three analytical blocks of questions, the answers to which will allow to determine their relation to both own and client ESG risks; to identify intentions regarding various forms of bank support for the ecological revival of the country and the solution of climatic, ecological and social problems of society.

Keywords: climate, environmental and management risks; environmental risk management, bank, supervisory authorities, ESG risks.

JEL Classification: G21, G28.

Вступ

Зміна клімату, погіршення екологічної ситуації та підвищення соціальної напруженості у глобальному суспільстві викликали занепокоєння урядів багатьох країн світу, які відреагували на зазначені тенденції прийняттям низки документів. Зокрема у 2015 р. прийнята Паризька угода про клімат, яка набула чинності 4 листопада 2016 р. після її ратифікації 55 сторонами Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, на частку яких припадає понад 55 % обсягів глобальної емісії парникових газів. Наразі до неї приєдналися 195 країн, з яких процедуру ратифікації провели 186 держав, включаючи Україну (Міністерство екології, 2021). Близько 200 країн на кліматичному саміті ООН в Дубаї 13 грудня 2023 р. схвалили нову за 30 років угоду, що передбачає глобальну поступову відмову від викопного палива та повне припинення викидів вуглекислого газу в атмосферу до середини століття. Вона також закликає країни потроїти кількість відновлюваних джерел енергії до 2030 р. і скоротити викиди метану, який є потужнішим, ніж вуглекислий газ, у короткостроковій перспективі (ТСН, 2023). За оцінками експертів, потенційні втрати, пов'язані зі зміною клімату, до 2100 р. можуть становити від 215.6 трлн дол. США, якщо температура не підніметься більш ніж на 1.5 градуси, до 517.7 трлн дол. США за поточний стан справ (Jian Zhao and others, 2020). До того ж європейський орган з банківського нагляду визнав потенційний

вплив *ESG*¹ ризиків на економічний розвиток країн та стабільність фінансового сектору. Це означає, що ці фактори гіпотетично є одним з потужних драйверів виникнення системного ризику, який може призвести до порушення глобальної чи національної фінансової стабільності. Попри зазначене, постає об'єктивна необхідність адекватного реагування органів нагляду, які покликані формувати концептуальні положення сталого розвитку фінансового сектору, включаючи рекомендації щодо налагодження системи "екологічного" ризик-менеджменту в фінансових установах.

Наразі у країнах Європейського Союзу вже розроблений пакет нормативних документів щодо сталого фінансування економіки (*Regulation (EU) 2020/852; Commission Recommendation (EU) 2023/1425; Sustainable Europe Investment Plan, 2020; Sustainable finance package, 2023*). До того ж накопичений певний досвід "сталого" ризик-менеджменту в європейських банках, який необхідно імплементувати у вітчизняну банківську практику з огляду на певні її особливості.

Проблематика управління *ESG*-ризиками є предметом посиленої уваги багатьох міжнародних установ, які розробили: ЄБРР – екологічну та соціальну політики; ЄІБ – екологічні та соціальні стандарти; ЄЦБ – анкету очікувань банків щодо *ESG*-ризиків та їх врахування в інтегрованій системі ризик-менеджменту, результати якої проаналізовано компанією *KPMG* (*KPMG, 2021*); методичні засади збору, зберігання, систематизації та оприлюднення інформації як компаній, так і фінансових установ (*TCFD Status Report, 2022, SASB Standards by industry, 2022*).

Навколо різних аспектів управління *ESG*-ризиками в банках, їх організаційної, інструментально-аналітичної та інформаційної підтримки в останні роки розгорнулася жвава наукова дискусія, що знайшло відображення у працях закордонних і вітчизняних учених. Серед закордонних учених найчастіше досліджуються проблеми: формування політики сталого фінансування, яка об'єднує взаємопов'язані між собою екологічний, соціальний, економічний та управлінський аспекти, що враховуються у процесі управління *ESG*-ризиками (*Assi, 2018*); розбудови стійких фінансових систем на рівні окремих країн і банків в умовах англосаксонської та німецько-японської моделей (*Assi, 2018*); виявлення взаємозв'язку шляхом побудови математичних моделей між: фінансовими рішеннями, екологічними та економічними показниками компаній (*Zhang, 2017*), а також ефективністю сталого розвитку банків та їх фінансовими показниками; визначення факторів *ESG*-ризиків та їх

¹ *ESG*, за визначенням *Esgriskguard* (2023), включає ризики: екологічні (зміна клімату, викиди парникових газів, водна безпека, забруднення, виснаження ресурсів, вирубування лісів), соціальні (нерівності, різноманітність та інклюзивність, відносини між працівниками, здоров'я та безпека, умови праці), управлінські (винагорода керівників, структура керівних органів, політичне лобіювання, хабарництво і корупція). В даній статті розглядається екологічна складова даного спектру ризиків.

впливу на вартість фінансових активів, боргу, акцій, суверенних облігацій, кредитний ризик, а також фінансову стабільність країни (Menicucci, Paolucci, 2023); обґрунтування необхідності та розкриття окремих аспектів управління *ESG*-ризиками; методичні підходи до оцінювання *ESG*-ризиків різними компаніями та твердження, що менеджери з управління активами, інвестори, центральні банки та органи нагляду повинні використовувати доступні показники для кращої інтеграції цих ризиків у загальний процес ризик-менеджменту та наглядові процедури (Bingler, 2020).

В узагальненому вигляді наукові напрацювання можна звести до розгляду таких питань: вплив кліматичних, екологічних та соціальних проблем на виникнення *ESG*-ризиків; діагностика поточного стану "екологічного" ризик-менеджменту в економіці та фінансовому секторі; оцінка вразливості фінансової системи до *ESG*-ризиків, а також заходи регуляторів, компаній та фінансових установ на їх виникнення. Наявні напрацювання закордонних учених базуються на дослідженні статистичної бази та практик фінансових установ в закордонних країнах, де накопичено певний досвід протягом останніх років. Поки в Україні статистичні дані, які б могли слугувати інформаційним підґрунтям для проведення подібних досліджень, відсутні.

У вітчизняній економічній літературі політика сталого розвитку банків та небанківських фінансових установ розкривається у таких науковців, як: Прутська О. (2021), Бортніков Г., Любіч О. (2022), Васильчук І. (2019), Краснова І., Примостка Л., Лавренюк В. (2021), Хуторна М., Руденко М. (2023), Вовченко О. (2023) тощо. Наразі проблематика управління *ESG*-ризиками у банках представлена лише у працях деяких учених та залишається невирішеною. Особливо це стосується розробки інструментарію дослідження можливостей та векторів запровадження "екологічного" ризик-менеджменту у вітчизняну банківську практику.

Метою дослідження є виявлення сучасних трендів екологізації ризик-менеджменту в банках Європейського Союзу, визначення інструментарію дослідження можливостей та векторів його запровадження у вітчизняну банківську практику.

У ході дослідження висунута гіпотеза щодо необхідності гармонізації системи "екологічного" ризик-менеджменту в банках України до вимог ЄС. Для її обґрунтування досліджено напрацювання європейської фінансової спільноти та наміри НБУ у сфері *ESG* ризик-менеджменту, запропоновано анкетування банків України для розробки плану дій щодо імплементації "екологічного" ризик-менеджменту в їх діяльність.

Для досягнення поставленої мети вирішені такі завдання: розгляд європейських і вітчизняних трендів щодо управління *ESG*-ризиками як ключової детермінанти сталого фінансування; визначення концептуальних положень "сталого" ризик-менеджменту в банках; розробка структури та змісту анкети з "екологічного" ризик-менеджменту для банків України та окреслення векторів його подальшого розвитку.

Це дослідження базується на використанні документів міжнародних фінансових інституцій та Національного банку України, наукових здобутках світової фінансової спільноти, різних методів наукового пізнання, зокрема теоретичного узагальнення – під час розкриття концептуальних положень "екологічного" ризик-менеджменту; абстрагування – для ідентифікації проблем в управлінні ESG-ризиками у вітчизняних банках, індукції та дедукції – за формулювання висновків та надання рекомендацій.

Основна частина статті складається з чотирьох взаємопов'язаних розділів. У першому наводиться аналіз основних європейських ініціатив та ситуації у вітчизняному фінансовому секторі з управління ESG-ризиками. У другому розглядаються основні принципи та наводиться інструментарій дослідження стану готовності до впровадження "сталого" ризик-менеджменту в банках України. З метою оцінки ситуації у цій сфері пропонується провести анкетування банків. У третій частині розглянуто структуру та зміст такої анкети. У четвертому пропонується основні заходи щодо початку імплементації системи управління ESG-ризиками в банківську практику України, зокрема розробка відповідного методичного забезпечення, побудова організаційного супроводження, формування системи незалежного екологічного рейтингування.

1. Управління ESG-ризиками як детермінанта сталого фінансування: європейські та вітчизняні реалії

Європейський Союз (ЄС) взяв чіткий напрямок на декарбонізацію і зменшення викидів парникових газів на 55 % до 2030 р. порівняно з 1990 р. і забезпечення виробництва енергії шляхом відновлюваних джерел щонайменше 32.5 % загального обсягу. Для цього планується залучити близько 1 трлн євро в формі зелених інвестицій. Важливу роль ЄС відводить так званій таксономії, тобто системі калібрування дружніх до навколишнього середовища виробництв (*Sustainable finance package*, 2023). Починаючи з 2022 р. банки повинні розкривати у своїй звітності інформацію щодо відповідності їх інвестицій вимогам таксономії. Екологічно прийнятними вважаються інвестиції та їх ризики, якщо діяльність позичальника більш ніж на 50 % відповідає вимогам таксономії. Таксономія є своєрідним мірилом ризиків для кредитно-інвестиційної діяльності компаній і банків. Суб'єкти господарювання, що не відповідатимуть вимогам таксономії, сплачуватимуть більше податків і штрафів, втрачатимуть конкурентні позиції щодо екологічно дружніх підприємств і, як наслідок, матимуть обмежені можливості стосовно повернення кредитів та інвестицій. Доречно зауважити, що таксономія постійно удосконалюється, про що свідчить прийнятий у 2023 р. пакет розвитку та стимулювання сталого фінансування, який отримав назву *Taxo4* (рис. 1).

Ризик катастроф: екстрені заходи, запобігання повеней, природоохоронні рішення	Будівництво "зелених" будинків, реконструкція, утилізація старих, перехід на цемент в інженерних спорудах	Перехід на нові технології пакування, виробництва електричної продукції, медичних препаратів
Водозабезпечення та водовідведення, очистка стічних вод, видалення фосфатів тощо.	Акт захисту клімату, акт захисту навколишнього середовища	Енергетика: відновлювальна, перехідна, нові підходи до газової галузі, ядерної енергетики (дискусія щодо екологічності)
Новий водний та повітряний транспорт – нові технології до 2025		Комп'ютерні технології і IT-сектор
Переробка, торгівля вторинними ресурсами та запчастинами	Захист лісів: консервація, відновлення	Сервіси: дослідження, рішення з обробки даних, технології

Рис. 1. Основні напрями Таксономії 4

Джерело: складено авторами за (European Commission, 2023).

Останніми роками міжнародні фінансові інституції, а також національні наглядові органи розпочали активну роботу щодо розробки методико-аналітичного інструментарію ідентифікації, оцінки, моніторингу, контролю ESG-ризиків, а також заходів реагування на них фінансовими установами. Наразі управління ESG-ризиками виступає ключовим трендом розвитку банківського бізнесу в усьому світі, про що свідчить досвід зарубіжних країн, а саме:

- Лондонська фондова біржа вимагає від емітентів розкривати повну інформацію про вплив на довкілля від їх діяльності і, якщо ця інформація не надається, емітент має пояснити, чому;
- Центральний банк Нідерландів підрахував, що у голландських фінансових установах загальні ризики, пов'язані з екологією, складають понад 800 млрд євро, тому він рекомендував своїм підопічним розкривати потенційні екологічні ризики від своїх проєктів;
- за даними видання *The Guardian*, після Паризької угоди 2016 року дедалі більше інвестиційних банків застосовують обмеження щодо роботи з бізнесом, пов'язаним з видобуванням (вугілля, руди, сталі, природного газу чи нафти), та вводять програми підтримки зелених проєктів;
- Банк Англії в 2019 р. запровадив структуру та інструменти для оцінки фінансових наслідків від змін клімату та на регулярній основі збирає звіти від різних секторів економіки для подальшого розвитку й надання консультацій;
- Європейський центральний банк у травні 2020 р. випустив інструкцію з кліматичних та екологічних ризиків для фінансових установ, тим самим визначив основні індикатори кліматичних ризиків для банківської системи Євросоюзу (*Finance.ua*, 2020).

Для з'ясування стану управління цими ризиками ЄЦБ провів серед банків анкетування, підсумки якого оприлюднила компанія *KPMG*. За результатами анкетування встановлено, що:

- банки надають значний пріоритет ризикам, що пов'язані зі зміною клімату; натомість, соціальні ризики та ризики управління порівняно з кліматичними мають нижчий рівень пріоритетності, особливо в Німеччині, Франції та Іспанії;
- врахування *ESG*-ризиків у загальному управлінні сприймається менеджментом складно, водночас є одним з пріоритетів для банків, які постають перед труднощами за визначення індикаторів і схильності до *ESG*-ризиків, а також формування відповідної звітності;
- менеджмент банків мало обізнаний у ризиках біорізноманіття порівняно з кліматичними, особливо щодо заходів пом'якшення їх наслідків, моніторингу, даних, а також методів та інструментів управління; оцінити втрати біорізноманіття можна шляхом стрес-тестування, однак це пов'язано зі значними зусиллями (*KPMG*, 2022a).

Вітчизняний регулятор планує у найближчі два роки розробити ключові положення, що пов'язані з управлінням цими ризиками. НБУ запропонував дорожню карту реалізації Політики щодо розвитку сталого фінансування, яка передбачає:

- імплементацію екологічних, соціальних та управлінських факторів в систему корпоративного управління банків – з початку 2022 р.; небанківських фінустанов – з кінця 2024 р.;
- управління екологічними та соціальними ризиками (*environmental and social risk management, ESRM*). Система управління екологічними та соціальними ризиками буде інтегрована в загальну систему управління ризиками фінансових установ: банків – з 2023 р., небанківських фінустанов – з кінця 2024 р.;
- оцінювання та відбір проєктів для фінансування з урахуванням їх ролі для сталого розвитку. Національний банк розробить рекомендації з розкриття інформації для банків до кінця 2023 р., для небанківських фінустанов – до кінця 2024 р.;
- обов'язковість розкриття фінансовими установами інформації про сталий характер їх діяльності. Рекомендації щодо розкриття такої інформації Національний банк розробить до кінця 2023 р. для банків, до кінця 2024 р. – для небанківських фінустанов. Крім того, регулятор ретельно стежитиме за виконанням цих вимог банками з початку 2024 р., небанківських фінустанов – з початку 2025 р. (НБУ, 2021).

Натомість, на наш погляд, запропонована дорожня карта реалізації Політики щодо розвитку сталого фінансування в частині управління *ESG*-ризиками у вітчизняних банках є доволі оптимістичною. Це пов'язано з тим, що вони функціонують у складних економічних умовах, обумовлених війною; крім того, в них відсутній не тільки досвід формування "екологічного" ризик-менеджменту, який вже накопичили європейські банки, але й спостерігається брак фахівців, які одночасно

володіли б знаннями у сфері ризик-менеджменту та екології; не накопичена статистична база для кількісної оцінки *ESG*-ризиків та не розроблений інструментарій їх виміру. Залишається для банків відкритим питання, яким чином впровадження "екологічного" ризик-менеджменту вплине на їх резерви через кредитний ризик та капітал. Складність в тому, що здебільшого клієнти вітчизняних банків не можуть нині продемонструвати свою екологічну безпеку та готовність в умовах війни здійснювати ефективне управління *ESG*-ризиками. Врахування цього чинника є пріоритетним, оскільки банки як економічні суб'єкти генерують незначні *ESG*-ризики порівняно з їх клієнтами.

2. Інструментарій дослідження готовності до впровадження "сталого" ризик-менеджменту в банках України

Запровадження "сталого" ризик-менеджменту в банках України доречно розпочати з проведення їх анкетування, яке НБУ запланував провести на початку 2024 р. У зв'язку з цим виникає потреба у визначенні концептуальних положень управління екологічними, соціальними та управлінськими ризиками фінансових установ, насамперед банків.

На нашу думку, до *концептуальних положень* "екологічного" ризик-менеджменту у фінансових установах, на яких має базуватися анкетування, доречно віднести:

Визначення загальних положень анкетування (мети, завдань, періодичності проведення та принципів анкетування); змістовного наповнення анкети.

Метою анкетування має стати діагностика стану "екологічного" ризик-менеджменту в фінансових установах та їх партнерах, які зацікавлені у реалізації державної політики сталого фінансування. Реалізація цієї мети передбачає вирішення послідовних завдань:

- обґрунтування вибору суб'єкта, що проводитиме анкетування (це може бути НБУ або спеціалізована соціологічна чи аналітична компанія, відбір якої здійснює НБУ на конкурсній основі);
- визначення підрозділу та ключової особи в НБУ, яка буде проводити координацію процесу анкетування;
- визначення вибіркової сукупності (до неї мають увійти фінансові установи, які наразі не є проблемними); варто акцентувати, що оцінка репрезентативності вибірки має здійснюватися не за обсягами активів, зобов'язань, капіталу банків, а за їх кількістю; пропонується включити у вибірку не менше ніж 90 % усіх платоспроможних банків України;
- ідентифікація готовності респондентів відповісти на питання анкети та формування її змісту. З цією метою НБУ може звернутися до ризик-менеджерів банків з запитом щодо пропозиції з переліку питань, які варто включити до анкети та самостійно або у тісній співпраці зі спеціалізованою компанією сформувати відповідну анкету;
- визначення способу розсилки інформації (через систему електронного зв'язку анкету надсилає НБУ банкам, останні – своїм клієнтам);

- розсилка анкети респондентам та встановлення терміну, який їм відводиться на відповідь;
- обробка НБУ результатів анкетування самостійно або спеціалізованою компанією, або спільними зусиллями для формування пропозицій стосовно внесення змін до наявних нормативних документів НБУ, зокрема постанов НБУ щодо корпоративного управління та управління ризиками в банках та банківських групах, а також небанківських фінансових установах;
- розгляд Правлінням НБУ пропозицій щодо внесення законодавчих змін, що стосуються "сталого" ризик-менеджменту в разі необхідності;
- затвердження постановою НБУ змін до його нормативних документів згідно з питаннями "екологічного" ризик-менеджменту в банках.

Встановлення періодичності проведення Регулятором анкетування стосовно управління ризиками "сталого" розвитку.

На початковому етапі, коли має здійснюватися відпрацювання регуляторного механізму управління ризиками "сталого" розвитку, доречно проводити анкетування двічі на рік, що буде в часовому проміжку узгоджуватися з термінами формування звіту про фінансову стабільність.

Визначення принципів, на яких має базуватися анкетування, до яких пропонуємо віднести: добровільність, анонімність, правдивість, спадковість, інновативність, агрегованість, порівнюваність, транспарентність.

Анкетування ґрунтується на добровільних засадах, натомість Регулятор має стимулювати банки брати участь у цьому процесі. Форми стимулювання можуть бути різними: від номінацій "Найкращий банк у реалізації стандартів "екологічного" ризик-менеджменту" або "Банк року за рівнем транспарентності".

Принцип анонімності означає, що регулятор не розповсюджує у банківській спільноті інформацію щодо відповідей на анкету кожного банку. З ним пов'язані такі принципи: агрегованість (результати анкетування представляються банкам у зведеному вигляді без деталізації по банках) та порівнюваність – банк-респондент, отримавши агреговану інформацію, може здійснити порівняльний аналіз та зробити для себе відповідні висновки.

Дотримання принципу правдивості – ключовий драйвер анкетування. Банки не повинні приховувати проблеми, які є в їхній системі управління ESG-ризиками: намагання приховати наявність недоліків у сфері "екологічного" ризик-менеджменту може призвести до спотвореної інформації, що негативно позначиться на прийнятті регуляторних рішень НБУ.

Анкетування має базуватися на принципі спадковості, що передбачає незмінність питань по базових положеннях "екологічного" ризик-менеджменту. Водночас під час анкетування слід враховувати також принцип інноваційності, що передбачає внесення змін у зміст анкети, об'єктивна потреба в яких виникає з плином часу.

Важливим принципом анкетування є забезпечення транспарентності, тобто оприлюднення його результатів широкій громадськості. При цьому інформація може бути надана в різних зрізах: по банківському сектору загалом, державним, приватним та іноземним банкам.

3. Структура та зміст анкети з питань "екологічного" ризик-менеджменту для банків України

Найскладнішим є формування власне самої анкети, яку пропонуємо здійснювати за такими блоками: клієнти банків та їх *ESG*-ризики; відношення банків до *ESG*-ризиків клієнтів; стан управління *ESG*-ризиками в банках.

Виокремлення блоку "Клієнти банків та їх *ESG*-ризики" в анкеті обумовлено тим, що нині банки пред'являють певні вимоги до підприємств, яким надають кредити. Фахівці банків мають усвідомлювати такі важливі моменти: в яких галузях ключові клієнти банку стикаються з найвищими *ESG*-ризиками; які джерела забруднення вони генерують; до яких груп бізнесу відносяться клієнти банку, що найчастіше стикаються з *ESG*-ризиками.

Банки є фінансовими посередниками в реалізації екологічних та соціальних проєктів підприємств. На них покладається відповідальність за проведення адекватного управління ризиками, ефективність управління портфелем активів, обґрунтованого вибору формату фінансування екологічного та соціального проєкту протягом періоду його реалізації. Основними генераторами *ESG*-ризиків є не банки, а їх клієнти, важливо ідентифікувати їх відношення до відповідних ризиків клієнтів.

У блоці анкети "Ставлення банку до *ESG*-ризиків клієнтів" необхідно передбачити питання для банків із запропонованими різними варіантами відповідей:

- Чи готовий банк кредитувати клієнтів, які використовують застарілі технології, але забезпечують підтримку стратегічних напрямів розвитку економіки України?
- Чи має намір банк фінансово підтримувати відродження довкілля, яке постраждало під час війни в Україні?
- В якій формі банк передбачає свою участь у відродженні довкілля України?
- Чи схильний банк кредитувати екологічні проєкти, якщо вони призведуть до суттєвого скорочення робочих місць та зростання рівня безробіття у постраждалих регіонах?
- Чи буде банк пропонувати свою участь у реалізації державної програми соціального розвитку постраждалих від війни регіонів та в якій формі?
- Чи були випадки припинення співпраці з клієнтами під час порушення екологічних норм?
- Чи були випадки відмови у кредитуванні клієнтів, які нині використовують застарілі технології, що призводить до забруднення навколишнього середовища?

- Чи готовий банк надавати екологічні кредити новим клієнтам?
- Які зелені програми чи проєкти запроваджені в банку?

Відповіді на ці питання дадуть змогу сформуванню у НБУ бачення реальної ситуації щодо фінансової підтримки клієнтських екологічно небезпечних кредитних та інвестиційних проєктів.

Третій блок анкети "Стан управління *ESG*-ризиками в банках України" передбачає відповіді на питання:

- Як банк визначив *ESG*-ризики?
- Який пріоритет банк надає *ESG*-ризикам?
- Чи вбачає банк доцільним реагувати на *ESG*-ризики відповідно до концепції здатності нести ризик?
- Чи включив банк *ESG*-ризики у бізнес-модель та до стратегії управління ризиками?
- Як банк підвищив обізнаність працівників щодо *ESG*-ризиків та інтегрував їх в загальну культуру управління ризиками?
- Як банк організаційно відреагував на *ESG*-ризики?
- Чи визначає банк ризик-апетит та толерантність до *ESG*-ризиків?
- Як банк встановлює межу суттєвості *ESG*-ризиків?
- Як банк здійснює ідентифікацію *ESG*-ризиків та якісну їх оцінку?
- Як банк проводить кількісну оцінку *ESG*-ризиків?
- Як банк планує враховувати збитки внаслідок настання *ESG*-ризиків?
- Як банк здійснює раннє попередження настання *ESG*-ризиків?
- Чи готовий банк включити *ESG*-ризики до стрес-тестування та антикризового управління?
- У яких транзакціях / процесах банк враховує *ESG*-ризики?
- Як формується звітність вищому керівництву про *ESG*-ризики?
- Чи відстежуються / контролюються банком заходи щодо пом'якшення цих ризиків?

Перелік цих питань можна доповнити інформацією про транспарентність управління *ESG*-ризиками як в банках, так і для їх клієнтів. Це обумовлено тим, що інтеграція між країнами в екологічному, кліматичному та соціальному середовищі зумовлює потребу підтримки високого рівня транспарентності управління відповідними ризиками. Це означає, що банки мають оприлюднювати у своїх звітах інформацію щодо врахування екологічних, кліматичних та соціальних ризиків у власних бізнес-моделях та стратегіях розвитку. Передбачено, що подібну інформацію мають обов'язково оприлюднювати з 2022 р. поки що тільки системно-важливі банки Європейського Союзу (KPMG, 2022b).

Вітчизняний регулятор наголосив, що фінансові установи, відбираючи проєкти для фінансування, зобов'язані будуть оцінювати їх вплив на екологію, сталість економічної діяльності та енергоефективність, а також надавати інформацію щодо технічних критеріїв і класифікацій (таксономій) економічної діяльності, *ESG*-показників,

на основі яких здійснено оцінювання та відбір таких проєктів з використанням найкращих світових практик.

Фінансові установи України повинні будуть розкривати інформацію про те, наскільки їх діяльність є сталою, про її вплив на довкілля, репутаційні та фінансові ризики, що виникають у зв'язку із впливом їх діяльності на довкілля (*Finbalance*, 2021).

На нашу думку, має бути окреме опитування банків, яке б стосувалося стандартів кліматичного та екологічного кредитування. Формат цих стандартів може розробляти НБУ за участю професійних банківських асоціацій та банків. Результати анкетування дозволять: сформувати загальне відношення банків як до власних, так і клієнтських ризиків; виявити найбільш суттєві *ESG*-ризики; визначити наміри банків стосовно різних форм підтримки ними екологічного відродження країни та вирішення кліматичних, екологічних і соціальних проблем суспільства; оцінити стан "сталого" ризик-менеджменту банків; розробити стандарти екологічного кредитування тощо.

4. Вектори впровадження *ESG* ризик-менеджменту в банках України

З огляду на іноземний досвід та зважаючи на вітчизняні реалії українським банкам можна надати низку рекомендацій щодо управління *ESG*-ризиками.

Розробити відповідне методичне забезпечення, в якому б розкривалися ключові положення щодо: видів екологічних, соціальних та управлінських ризиків, а також матриць кількісної (у разі наявності інформації) та якісної їх оцінки; оцінювання кредитоспроможності позичальників з урахуванням їх *ESG*-ризик-факторів; сучасного інструментарію виміру *ESG*-ризиків та моделювання їх впливу на ділову репутацію банку та його фінансовий стан; оцінювання застави за кредитами, які мають екологічну компоненту; стрес-тестування *ESG*-ризиків та їх вплив на капітал; процедури системи самоаналізу "екологічного" ризик-менеджменту банку та інші.

*Побудувати організаційне супроводження управління *ESG*-ризиками*, що передбачає визначення профільного комітету, на якому будуть розглядатися відповідні питання, а також розподіл повноважень між різними підрозділами, які залучені у цьому процесі. Залежно від типу *ESG*-ризиків в управлінні ними можуть бути долучені підрозділи корпоративного бізнесу, управління проєктами, маркетингу та комунікацій, управління активами.

Сформувати систему незалежного екологічного рейтингування із залученням як національних, так і іноземних професійних рейтингових компаній. Підготовлені експерти повинні надавати оцінку різних аспектів інвестиційних проєктів на предмет дотримання *ESG*-вимог з визначенням "вузьких місць" та напрямів підвищення рівня їх екологізації. Доречно зауважити, що Європейська комісія значну увагу приділяє розвитку агенцій з рейтингів *ESG*-ризиків. Однією з

найдовідченіших у цій сфері є компанія *Sustainalytics* (стала аналітика) з історією у 30 років (*Sustainalytics*, 2023), яка здійснює рейтингування не тільки ESG-ризиків компаній, але і фінансових інституцій, навіть країн. Зокрема оцінка країн здійснюється за 30+ індикаторами, згрупованими в 3 категорії:

- природні ресурси та капітал: індустрія, будівництво, інфраструктура, енергетика;
- людський капітал: оплата та професіоналізм;
- інституційний капітал: якість державних інституцій.

Ці категорії оцінюються у трьох вимірах: ESG показник, ESG тренд, ESG подія (конфлікти, катастрофи, санкції). Загальна оцінка ESG-ризиків поділяється на 5 груп (рис. 2).

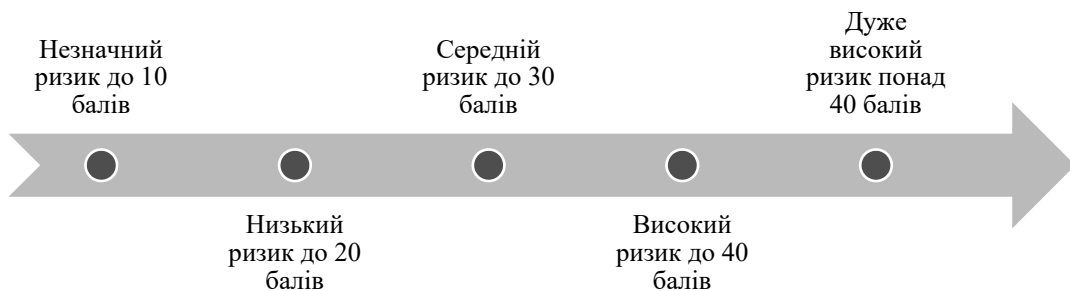

Рис. 2. Шкала ESG рейтингів компанії *Sustainalytics*.

Джерело: складено авторами за (*Sustainalytics*, 2023).

У топ 5 країн за цим рейтингом увійшли такі країни: Норвегія (8.82 бали), Швейцарія (9.31), Люксембург (9.51), Швеція (10.61), Австралія (10.69). США посіла 12-е місце. Щодо України, то у відкритому доступі знайдений рейтинг лише однієї компанії з tegoю *Ukraine – Vodafone Ukraine* (30 балів). Такі рейтинги отримують не тільки виробничі компанії, але й фінансові інституції. Зокрема група ОТП (Угорщина) має 14.6 бали, а *BNP Paribas* (Франція) 26.1 бали (*Sustainalytics*, 2023).

Запровадження зазначених та інших заходів сприятиме імплементації кліматичних, екологічних та управлінських ризиків в інтегровану систему ризик-менеджменту банків України, що створить підґрунтя для зміцнення їх конкурентоздатності, стабільного та довготривалого функціонування на ринку.

Висновки

ЄС взяв чіткий вектор на екологізацію бізнесу та зменшення ESG-ризиків як для інвесторів, так і для суспільства. По суті, після 2030 р. не дружні до середовища бізнеси фінансуватись не будуть. Банки ЄС з 2022 р. почали формувати звіти щодо дотримання стандартів таксономії, вимоги до яких будуть підвищуватися.

Національний банк України вже зробив перші напрацювання у цій сфері, прийнявши Політику розвитку сталого фінансування та дорожню карту її реалізації. При цьому очевидно є необхідність

розробки національної таксономії на принципах ЄС і її запровадження, а також надання банкам чітких рекомендацій щодо виявлення, оцінки та захисту від *ESG*-ризиків та створення інфраструктури незалежних агенцій з *ESG*-рейтингування компаній та їх інвестиційних проєктів.

Для з'ясування ступеня реалізації "екологічного" ризик-менеджменту у проєкції політики сталого фінансування, запропоновано анкету за трьома аналітичними блоками питань, відповіді на які дозволить визначити відношення банків як до власних, так і клієнтських *ESG*-ризиків; виявити найбільш суттєві з них; з'ясувати наміри банків стосовно різних форм підтримки ними екологічного відродження країни та вирішення кліматичних, екологічних і соціальних проблем суспільства; оцінити стан "сталого" ризик-менеджменту банків; розробити стандарти екологічного кредитування тощо.

За результатами анкетування Національний банк України матиме можливість удосконалити дорожню карту руху банків до європейських регламентів, настанов та рекомендацій у сфері "екологічного" ризик-менеджменту.

Основними напрямками подальшого дослідження можуть стати: інструментарій кількісної та якісної оцінки *ESG*-ризиків; інфраструктура "екологічного" ризик-менеджменту в банках України, до якої віднесено організаційну, методичну, інформаційну та програмно-технічну його підтримку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	REFERENCE
Assi, L. (2018). Sustainable concrete: Building a greener future. https://www.sciencedirect.com › article › pii	Assi, L. (2018). Sustainable concrete: Building a greener future. https://www.sciencedirect.com › article › pii
Bingler, J. A. (2020). Climate Financial Risks: Assessing Convergence, Exploring Diversity. https://www.cepweb.org/wp-content/uploads/2020/12/CEP-DN-Comparing-climate-risk-metrics-Final-2.pdf	Bingler, J. A. (2020). Climate Financial Risks: Assessing Convergence, Exploring Diversity. https://www.cepweb.org/wp-content/uploads/2020/12/CEP-DN-Comparing-climate-risk-metrics-Final-2.pdf
Commission Recommendation (EU) 2023/1425 on facilitating finance for the transition to a sustainable economy. https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023H1425	Commission Recommendation (EU) 2023/1425 on facilitating finance for the transition to a sustainable economy. https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023H1425
Esgriskguard (2023). https://esgriskguard.com/what-are-esg-risks/	Esgriskguard (2023). https://esgriskguard.com/what-are-esg-risks/
Finance.ua. (2020). Нацбанк планує ввести оцінку екологічних ризиків позичальників. https://news.finance.ua/ua/news/-/483389/natsbank-planuye-vvesty-otsinku-ekologichnyh-ryzykiv-pozychalnykiv	Finance.ua. (2020). The National Bank plans to introduce an assessment of the environmental risks of borrowers. https://news.finance.ua/ua/news/-/483389/natsbank-planuye-vvesty-otsinku-ekologichnyh-ryzykiv-pozychalnykiv
Finbalance (2021). НБУ спільно з IFC розробив політику щодо розвитку сталого фінансування до 2025 року. https://finbalance.com.ua/news/nbu-spilno-z-ifc-rozrobiv-politiku-shchodo-rozvitku-staloho-finansuvannya-do-2025-roku	Finbalance (2021). The NBU, together with the IFC, has developed a policy for the development of sustainable financing until 2025. https://finbalance.com.ua/news/nbu-spilno-z-ifc-rozrobiv-politiku-shchodo-rozvitku-staloho-finansuvannya-do-2025-roku
Jian, Zhao (et al.) (2020). Global climate damage in 2 °C and 1.5 °C scenarios based on BCC_SESM model in IAM framework. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S167492782030071X	Jian, Zhao (et al.) (2020). Global climate damage in 2 °C and 1.5 °C scenarios based on BCC_SESM model in IAM framework. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S167492782030071X

KPMG. (2021). ESG risks in banks. https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2021/05/esg-risks-in-banks.html	KPMG. (2021). ESG risks in banks. https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2021/05/esg-risks-in-banks.html
KPMG (2022a). ESG-risks-in-banks https://home.kpmg/ua/uk/home/insights/2022/06/esg-risks-in-banks.html	KPMG (2022a). ESG-risks-in-banks https://home.kpmg/ua/uk/home/insights/2022/06/esg-risks-in-banks.html
KPMG (2022b). ESG-Risk-Management-in-Banks. https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/be/pdf/2022/KPMG_ESG-Risk-Management-in-Banks.pdf	KPMG (2022b). ESG-Risk-Management-in-Banks. https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/be/pdf/2022/KPMG_ESG-Risk-Management-in-Banks.pdf
Menicucci, Elisa, & Paolucci, Guido (2023). ESG dimensions and bank performance: an empirical investigation in Italy. https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/SAMPJ-09-2016-0066/full/html	Menicucci, Elisa, & Paolucci, Guido (2023). ESG dimensions and bank performance: an empirical investigation in Italy. https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/SAMPJ-09-2016-0066/full/html
Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R0852	Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020R0852
SASB Standards by industry (2022). https://www.sasb.org/standards/download/	SASB Standards by industry (2022). https://www.sasb.org/standards/download/
Sustainable Europe Investment Plan. European Green Deal Investment Plan. (2020). https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda	Sustainable Europe Investment Plan. European Green Deal Investment Plan. (2020). https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda
Sustainable finance package. European Commission (2023). https://finance.ec.europa.eu/publications/sustainable-finance-package-2023_en	Sustainable finance package. European Commission (2023). https://finance.ec.europa.eu/publications/sustainable-finance-package-2023_en
Sustainalytics (2023). https://www.sustainalytics.com/esg-ratings	Sustainalytics (2023). https://www.sustainalytics.com/esg-ratings
TCFD Status Report. October 2022. https://assets.bbhub.io/company/sites/60/2022/10/2022-TCFD-Status-Report.pdf	TCFD Status Report. October 2022. https://assets.bbhub.io/company/sites/60/2022/10/2022-TCFD-Status-Report.pdf
Zhang, KQ (2017). Environmental Performance and Financing Decisions. MDPI. https://www.mdpi.com/2071-1050/9/12/2260	Zhang, KQ (2017). Environmental Performance and Financing Decisions. MDPI. https://www.mdpi.com/2071-1050/9/12/2260
Weber, O. (2017). Corporate sustainability and financial performance of Chinese banks. https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/SAMPJ-09-2016-0066/full/html	Weber, O. (2017). Corporate sustainability and financial performance of Chinese banks. https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/SAMPJ-09-2016-0066/full/html
Бортніков, Г., & Любич, О. (2022). Управління ESG-ризиками в українських банках. <i>Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики</i> . Том 6. № 47. 2022. https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3885	Bortnikov, H., & Lyubich, O. (2022). Management of ESG risks in Ukrainian banks. <i>Financial and credit activity: problems of theory and practice</i> , Vol. 6, 47. https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3885
Васильчук, І. (2019). Трансформаційні можливості фінансів у забезпеченні переходу до сталого розвитку. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Економіка". Острог. НаУОА, березень 2019. 12(40). С. 81–85.	Vasylchuk, I. (2019). Transformational possibilities of finance in ensuring the transition to sustainable development. Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". "Economics" series. Ostrog: NaUOA, March 2019, 12(40), 81–85.
Вовченко, О. (б.д.) ESG-стратегія як основа управління ризиками сталого розвитку в банках. Економіка та суспільство. Випуск 50/2023. https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2458/2377	Vovchenko, O. (n.d.) ESG strategy as the basis of sustainable development risk management in banks. Economy and society. Issue 50/2023. https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2458/2377

Краснова, І. В., Примостка, Л. О., & Лавренюк, В. В. (2021). Кліматичні ризики у фінансовому бізнесі. <i>Проблеми економіки</i> № 3 (49). https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2021-3_0-pages-140_146.pdf	Krasnova, I. V., Primostka, L. O., & Lavrenyuk, V. V. (2021). Climate risks in financial business. <i>Problems of the economy</i> , 3(49). https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2021-3_0-pages-140_146.pdf
Міністерство екології та природних ресурсів України (2021). https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1182/118159/Attaches/regionalnadopovid2021harkivska_oblast.pdf	Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine (2021). https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/1182/118159/Attaches/regionalnadopovid2021harkivska_oblast.pdf
НБУ (2021). Національний банк презентував Політику щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року. https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prezentuvav-politiku-schodo-rozvitku-stalogo-finansuvannya-na-period-do-2025-roku	NBU (2021). The National Bank presented the Policy on the development of sustainable financing for the period up to 2025. https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prezentuvav-politiku-schodo-rozvitku-stalogo-finansuvannya-na-period-do-2025-roku
Прутська, О. (2021). Сучасна політика НБУ щодо розвитку сталого фінансування. <i>Економіка та суспільство</i> . № 34. https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/979	Prutska, O. (2021). Modern policy of the NBU regarding the development of sustainable financing. <i>Economy and Society</i> , 34. https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/979
ТСН (2023). Початок кінця: яке важливе рішення ухвалили на кліматичному саміті ООН і як це вплине на планету. https://tsn.ua/svit/pochatok-kincyayake-vazhlive-rishennya-uhvalili-na-klimatichnomu-samiti-oon-i-yak-ce-vpline-na-planetu-2471026.html	TSN (2023). The beginning of the end: what major decision was made at the UN climate summit and how it will affect the planet. https://tsn.ua/svit/pochatok-kincyayake-vazhlive-rishennya-uhvalili-na-klimatichnomu-samiti-oon-i-yak-ce-vpline-na-planetu-2471026.html
Хуторна, М., Руденко, М., & Вовченко, О. (2023). Ринок інвестиційних фінансових послуг в умовах екологізації економічного буття та становлення економіки сталого розвитку. <i>Фінансовий простір</i> . № 1, С.97- 126.	Khutorna, M., Rudenko, M., & Vovchenko, O. (2023). The market of investment financial services in the conditions of environmentalization of economic life and the establishment of a sustainable development economy. <i>Financial space</i> , 1, 97-126.

Конфлікт інтересів: Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автори працюють в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.

Внесок авторів є рівнозначним.

Шульга Н., Савлук С. "Екологічний" ризик-менеджмент банків як детермінанта сталого фінансування в країнах ЄС. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2023. № 6. С. 56-71. Серія. Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2023\(131\)04](https://doi.org/10.31617/3.2023(131)04)

Надійшла до редакції 27.11.2023.

Отримано після доопрацювання 03.12.2023.

Прийнято до друку 08.12.2023.

Публікація онлайн 22.12.2023.